

Preasfințitul Nichifor Botoșăneanul
Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Iașilor

DUHOVNICIA PATERICULUI

Ediția a doua, revizuită

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Nichifor', written in a cursive style.

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA, Iași

2022

CUPRINS

Cuvânt introductiv (Arhim. Hrisostom Rădășanu)	7
Introducere	11
I. Spiritul <i>Patericului</i>	15
II. Începuturile vieții monahale în Egipt	19
II.1. Retragerea Sfântului Antonie – primul reper	19
II.2. Similitudini formale cu asceza păgână	23
II.3. „Înflorirea” pustiei	27
III. „Geografia” <i>Patericului</i>	33
III.1. Nitria	34
III.2. Kellia	38
III.3. Pustia sketică	40
III.4. Alte ținuturi locuite de monahi	43
IV. Avva – părintele duhovnicesc	45
IV.1. Cum se recunoaște părintele duhovnicesc?	46
IV.2. Harismele părintelui duhovnicesc	49
IV.2.1. Dreapta socotință	49
IV.2.2. Iubirea	54
IV.2.3. Îndelunga răbdare	56
V. Ucenicul – fiul duhovnicesc	59
V.1. Ucenicul care nu întreabă	61

V.2. Răspunsul ucenicului	65
V.3. Taina cuvântului primit și taina persoanei	66
VI. Relația dintre părintele duhovnicesc și ucenic ...	69
VI.1. Considerații generale	69
VI.2. Ascultarea – expresie a dorului de desăvârșire	70
VI.2.1. Lepădarea de sine	70
VI.2.2. Roadele ascultării	72
VI.2.3. Până unde merge ascultarea	77
VI.2.4. Ascultare și libertate	82
VI.3. Dragostea dintre părinte și ucenic. Cum se dobândește și cum se păstrează?	86
VI.3.1. Cum trebuie să se adreseze părintele ucenicului?	87
VI.3.2. Cum trebuie să îplinească ucenicul cuvântul părintelui?	90
VI.4. Puterea exemplului	93
VI.5. Urmând Părinților	96
În loc de concluzii: Ce ne spune <i>Patericul</i> astăzi. Necesitatea recuperării spiritualității patericale	99
Anexe	105
Bibliografie	111
Indice de nume	115
Indice tematic	119

CUVÂNT INTRODUCATIV

Dintre cărțile de căpătâi ale creștinătății, *Patericul egiptean* împrumută cel mai mult din frumusețea sobră, dar atât de firească a Evangheliei. Însă dacă în Evanghelie orice cuvânt capătă greutate datorită prezenței fizice a Cuvântului, în *Pateric* această prezență dobândește o așezare diafană, smerită, fiind mijlocită de adierile Duhului Sfânt și de deschiderea pe dinlăuntru a tainitelor sufletești ale omului. Dacă în Evanghelii Cuvântul mănâncă și bea, Se întristează și muștră, saltă cu duhul sau Se tânguiește, în *Pateric* același Cuvânt Se lasă mâncat și băut pe săturate, Se lasă mângâiat de ascultarea oamenilor sau Se deschide la neînțelepția lor, Se consumă, Se arată disponibil. Astfel, prin Duhul, vizibilitatea Cuvântului se multiplică la infinit, eficacitatea Lui sfințitoare se gustă mai cu putere, Cuvântul devine faptă, zbatere și câștig în dreptul fiecărui om care Îl cercetează.

De aceea cred că *Patericului* i-ar sta mai bine alături de cartea Faptelor Apostolilor, ca una dintre concluziile firești ale Evangheliilor. Căci Cuvântul făcut trup devine în *Pateric* faptă și credință omenească, devine Biserică sfințită în care se celebrează continuu întâlniri transformatoare de suflet. Viața Cuvântului devine astfel viața

oamenilor printr-o lucrare pe care generații întregi de creștini o vor mărturisi în lumina chipului și faptelor lor. Iar această împreună-lucrare este mijlocită de puterea Duhului Sfânt pe Care Domnul L-a dat Apostolilor, dar și tuturor celor care voiesc viața veșnică. Iată de ce o lucrare despre dimensiunea duhovnicească a *Patericului* precum cea de față vine să sublinieze semnele după care se recunoaște această lucrare a Duhului.

Dintre toate apoftegmele *Patericului*, cea mai potrivită în acest context de prezentare mi se pare una dintre cele rostite de Avva Pimen. Solicitat cu strășnicie să își spună cuvântul asupra (sau împotriva) fraților care ațipesc la rugăciune, avva admite cu simplitate că în cazul acesta el ia fruntea obosită a fratelui și o odihnește pe genunchii săi. Dincolo de judecata unui lucru de altfel reprobabil cum este ațipirea la rugăciune, Avva Pimen invită la întâlnirea cu modul de gândire și de lucru al lui Hristos. Cum ar fi făcut El în cazul acesta, El despre Care s-a spus că nu va rupe trestia frântă și nu va stinge candelă fumegândă? Răspunsul la această întrebare dă una dintre garanțiile de adevăr ale gândurilor și faptelor noastre. Așa că, deși ațipelnici în cele ale credinței și ale nevoinței, contemporanii sunt chemați să-și odihnească ființa lăuntrică pe genunchii rugători, pe palmele ostentate, dar mai ales în cuvintele pline de Duh Sfânt ale părinților. Neputincioși sau doar neîndemânateci, uituci sau lipsiți de încredere, *Patericul* ni se adresează, ne provoacă, ne cheamă. Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri, nădăjduiesc că ne și odihnește, ne schimbă și ne întâlnește netrecător cu Domnul vieților noastre.

Contemporanii reușesc arareori, și atunci cu vădită dificultate, să sesizeze adevăratul reper după care se judecă toate ale lumii și după care se mântuie cele ale lumii. Ca și odinioară, și acum părinții pustiuului devin lămuritori ai acestei taine care voiește să se lucreze și în sărăcia deșertică a lumii noastre. Pentru ei, Cuvântul gustat în Duhul Sfânt este unica sursă de adevăr al vieții, iar această viață se vede, se manifestă, seduce și duce la porțile raiului ipostasurile omenești care voiesc să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină. Pentru noi, *Patericul* poate fi un purtător de vorbe, de semne pe care nu le mai pricepem, un limbaj străin urechilor și mai ales inimilor noastre. De aceea consider contribuția Preasfințitului Nichifor, a fi una de accesibilizare a codului după care tâlcuim experiența părinților spre folosul greu-încercatelor noastre experiențe.

Lucrarea *Duhovnicia* Patericului poate deveni astfel o prolegomenă la această concluzie a Evangheliei care este *Patericul*, scopul nedisimulat al acestei scrisori fiind însă acela de a trimite mereu spre sursă. Destinația finală spre care este invitat mereu lectorul acestei cărți este Cuvântul Însuși. Căci între a fi doar o experiență intelectuală sau doar o pioasă comemorare a trecutelor izbânda, autorul alege mijlocirea unei adevărate întâlniri cu smerenia Celui ce S-a făcut mâncare și băutură pentru noi, a Celui ce S-a făcut și neputință, dar și izbândă, război împotriva patimilor și pace negrăită a sufletului.

Arhimandrit Hrisostom Rădășanu

INTRODUCERE

Patericul sau *Cuvintele Sfinților Bătrâni* este cea mai cunoscută colecție de sentințe, maxime și cuvinte duhovnicești ce ocupă un loc aparte în spiritualitatea ortodoxă, fiind, alături de *Sfânta Scriptură* și *Filocalia*, „abecedarul” dintotdeauna al călugărului și o sursă inepuizabilă de inspirație pentru creștinul din orice timp.

Acest mănunchi de cuvinte și învățături, cunoscut în codicele vechi sub denumirile de *Apophthegmata Patrum* și *Verba Seniorum*¹, nu are o dată precisă de apariție și nici o zonă foarte sigură unde s-ar fi format sau scris.

Unii consideră că locul primelor *Cuvinte* ar fi fost Egiptul, patria primilor monahi și organizatori ai vieții monahale. Alții² socotesc Palestina ca fiind locul unde au trăit mari asceți, ca Sfântul Gherasim, Teodosie cel Mare și alții.

Cea mai mare parte a acestor *Cuvinte* cunoscute până în prezent reprezintă rodul ostenețelor și experienței spiritului monastic egiptean din secolele III-V.

---

¹ *Dictionnaire de Spiritualité ascétique et mystique. Doctrine et histoire*, Paris, 1981, vol. XII, p. 1098.

² Lucien Regnault, *Les apophthegmes des Pères en Palestine aux V-VI siècle*, *Irenikon*, nr. 3, 1981, pp. 320-330.

Cele mai multe *cuvinte* sau apoftegme, aproape o mie șase sute, au fost rostite în limba coptă, limba ascetilor egipteni, iar mai apoi așezate în scris de ucenicii și urmașii acestor Părinți, întâi în greacă, apoi în celelalte limbi de circulație din Biserica primelor veacuri. Colecția greacă, fiind cea mai importantă, se înfățișează în două variante:

1. Alfabetică³ – începând cu Avva⁴ Antonie și sfârșind cu Avva Or, în 24 de capitole. Sunt amintiți 135 de Părinți (ierarhi, clerici, monahi, monahii și mireni). Ordonarea *Cuvintelor* celor 135 de Părinți se face după literele alfabetului grec, începând cu „alfa”, însă acest criteriu formal nu este riguros respectat. Astfel, încă de la început, în cadrul slovei A (alfa), găsim o schimbare voită a ordinii. După criteriul formal, colecția ar fi trebuit să înceapă cu Avva Avraam (scris în greacă Abraam). Alegerea Avvei Antonie în deschiderea colecției descoperă recunoașterea încă din acel timp a rolului său de întemeietor într-o formă organizată a monahismului creștin. O ediție foarte bună a colecției alfabetice a fost realizată de savantul francez Jean B. Cotelier.

2. Tematică⁵ – cuprinzând cuvintele părinților fără nume, dispuse în funcție de problematica abordată în

---

³ Jean-Baptiste Cotelier, *Ecclesiae Graecae Monumenta*, t. I, 1677, pp. 338-712; reluată de J.P. Migne, PG, CXV, col. 71-440; traducere franceză. *Les sentences des Pères*, collection alphabétique, Solesmes Belefontaine, 1984, p. 7.

⁴ *Avva* sau *Părinte* – Marcu 14, 36; Romani 8, 15; Galateni 4, 6: cuvânt aramaic (limba vorbită de Mântuitorul) folosit în Egipt, Palestina și Siria cu un conținut harismatic, desemnându-i pe asceții, călugării și pustnicii care se distingeau prin sfințenia vieții și prin experiența duhovnicească.

⁵ Patriarhul Fotie cunoaște o asemenea variantă în greacă, în 22 de capitole, numită *Biblion Andronologion*, PG III, col. 664. O ediție

capitole, temele tratate și numele capitolelor prezintă mici diferențe în funcție de traduceri și manuscrise: 22 în varianta latină a lui Pelagiu, 21 în traducere franceză, 29 (cu adăugiri) în traducere română. Colecția tematică a circulat atât separat, cât și împreună cu cea alfabetică. La fel de folositoare și astăzi, repere în lupta duhovnicească a monahului din toate timpurile, temele ce înmănușează răspunsurile Părinților fără nume la întrebările fraților încercați de îndoieli nu lasă deoparte nimic din ceea ce este omenesc. Ele continuă să dea viață și răspuns tuturor celor ce vor căuta să meargă pe calea cea îngustă, dar nerătăcită a părinților. Răspunsurile primite „pentru multe feluri de patimi și războaie ale curviei ce se ridică asupra robilor lui Dumnezeu” sau „pentru gândurile cele de hulă ce vin în inima omului” rămân o mărturie a dreptei înțelegeri dobândite de părinți, adevărat far și liman pentru cei ostenitori pe calea adevăratei cunoașteri și curățiri a sinelui.

Aceste *Cuvinte ale Părinților* au fost mai târziu reluate, explicate și dezvoltate de Paladie în *Istoria Lausiacă*, de Sfântul Ioan Casian în *Convorbiri cu Părinții*, apoi de Isaia din Pustiul sketic, Dorotei din Gaza, Sfântul Ioan Scărarul, Sfântul Isaac Sirul, Sfinții Varsanufie și Ioan și alți Părinți ai Filocaliei.

---

latină completă, în traducerea lui Pelagiu și Ioan (sec. VI), se află în *Vitae Patrum*, cărțile V-VI, Anvers 1615, reprodusă de J.P. Migne în PL LXXIII, col 851-1022. Există și o ediție nouă în limba franceză, *Les sentences des Pères du désert. Série des anonymes*, présenté par Dom Lucien Regnault, moine des Solesnes, 1985.

I

SPIRITUL *PATERICULUI*

Izvorâte din experiența luptei atente a omului lăuntric cu omul din afară, cu ispitele venite de la semeni, de la trup și de la diavoli, apoftegmele din *Pateric*, rod al unor îndelungate nevoințe, erau rostite cu prilejul întâlnirii dintre doi sau mai mulți monahi; de cele mai multe ori însă ele erau un răspuns dat la rugămintea ucenicilor: „Avva, dă-mi mie cuvânt...”.

Cuvântul era căutat și primit de ucenici ca din partea lui Dumnezeu prin gura părintelui. De aceea ucenicii se rugau înainte de a merge să ceară un cuvânt de folos, ca Dumnezeu să vorbească prin avva pentru mântuirea lor. Astfel, avva, părintele duhovnicesc, se descoperea pe sine, devenea „părinte” prin însăși harisma cuvântului dată lui în urma unei rugăciuni pentru mântuirea și luminarea ucenicului, ca rezultat al unei împreună-pătimitiri și împreună-căutări.

Cuvântul primit nu era un sofism, o maximă rațională, un cuvânt de înțelepciune izvorât din simpla cunoaștere sau experiență, ci era *naștere prin cuvânt*, zidire, vindecare. Adresarea cu „avva” (părinte) a ucenicului, cu nădejdea în dragostea, purtarea de grijă, dar mai ales în calitatea îndrumătorului ales de născător al sufletului